

Partitiivista ja sen käyttöalan laajentumisesta.¹

Syventyminen Itä-Karjalan Maaselän murteiden kaasussuhteisiin johtaa tutkijan varsin pian siihen vakaumukseen, että nämä murteet ovat konservatiivisesti säilyttäneet useita sellaisia alkukantaisia syntaktisia piirteitä, joista muualla ims:ssa löydämme vain viitteitä. Niistä sijoista, joita olen käsitellyt yliopistolliseksi opinnäytteeksi kirjoittamassani tutkimuksessa², näin on erityisesti partitiivin laita. Koskettelenkin nyt esityksessäni aluksi tämän sijan numeruskehitystä sekä sen jälkeen partitiivin käyttöalan laajentumista ja ns. partiaalistumisilmiötä suomessa.

Jos satumme lukemaan sanomalehdestä ilmoituksen *Kaikenlaista miesten ja naisten kenkää jälleen varastossa* tai *Kuivaa koivuhalkoa ostetaan rajattomasti* oudoksumme niissä käytettyä yksikön partitiivisiä ja pidämme sitä jonkinlaisena liikekielen omituisuutena. Tai jos luemme jostakin romaanista *Paikalle tuli sitten miestä jos minkänäköistä* tai kuulemme eteläpohjalaisen isäntämiehen sanovan *pāp pūta pīsihij jott ei tarvittej järätä*, aavistelemme yksikön partitiivisiä käytetyn lähinnä tyylillisistä syistä; joka tapauksessa pidämme tällaista käytäntöä murteellisena, oikeakielisyyden kannalta ehkä virheellisenäkin. Olemme tässä kuitenkin tekemisissä kielihistoriallisesti sangen mielenkiintoisten rakenteiden kanssa. Ne edustavat nimittäin partitiivin ns. kollektiiviyksiköllistä käyttöä: käytetään yksikköä, vaikka onkin puhe yhtä useammasta esineestä samalla tavoin kuin sanottaessa *kolme kirjaa, kymmenen hevosta*.

Suomessa kollektiiviyksiköllistä partitiivisiä käytetään siellä täällä murteissa varsin paljon. Tässä numeruksessa saattaa esiintyä

1) partiaalisubjekti, esim. *Nii tulloo vastaa naistä ja tyttöö* (Jääski — Kirvu, SIRELIUS 35) | *Sitt oli keropäätä poikaa tiä vallan täynnä* (Ujala, KANNISTO 34: 4),

¹ Väitöstilaisuuden alkajaisitelmä 4. 3. 1950.

² Sijojen merkitystehtävistä Itä-Karjalan Maaselän murteissa. Nominatiivi, genetiivi, akkusatiivi ja partitiivi. Vertaileva funktio-opillinen tutkimus. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 97.

2) partiaaliobjekti, esim. *Pitkän pinon vieressä on hyvä lastuu kerätä* (Sortavaala, SS) | *Halkoo hakkaa ja yhtä ja toista* (Urjala, KANNISTO 34: 4) ja

3) partitiiviattribuutti osasanan yhteydessä, esim. *sīn_om paljō nuarta miästä* (Lapua) | *Jos korvo on marjoo, niin keko ruista liikoo* (Ruskeala, SS); lukusanaan suomessa liittyy attribuuttina aina vain yksikön partitiivi, esim. *kymmenen hevosta*.

Viimeksi mainittua seikkaa lukuunottamatta kollektiiviyksiköllisenä esiintyy yleisimmin partiaallinen subjekti, josta tapaa esimerkkejä kirjallisuudessakin varsin usein.

Muihin ims. kieliin mennäksemme kollektiiviyksiköllistä partitiivia käytetään¹ liivissä ja vatjassa vain lukusanojen yhteydessä sekä korsi- ja jyvätavarasta puhuttaessa, esim. liivi *ma kilab_riggâst* 'kylvän ruista' | *jënnâ ri^kštâ* 'paljon ruista' (L. Postin esimerkit; ks. TUNKELO Vir. 1918 ss. 1—19). Viron murteissa käytäntö on jonkin verran laajempi; voidaan sanoa esim. *sain püti täie kala* (A. Saareste) | *sellës järvès on kalà* (J. Mägiste) | *ta külwab ubà* (J. Mägiste). Vepsässä kollektiiviyksiköllistä partitiivia käytetään paitsi lukusanojen yhteydessä myös aivan yleisesti puhuttaessa kasveista, viljasta, kaloista ja eläimistä.² Lyydissä, aunuksessa ja vienassa sen käyttö on vieläkin yleisempää, ja niin tullaankin ilmiön sydänalueille, Itä-Karjalan Maaselän murteisiin (aikaisemmin käytetty nimitystä etelä-karjalaiset murteet; alue Suomen rajasta Porajärveltä ja Repolasta lähtien Karhumäkeen ja Rukajärvelle). Täällä kollektiiviyksiköllisen partitiivin käyttö on aivan yleistä kaikissa lauseasemissa. Tässä numeruksessa esiintyvät

1) partiaallinen subjekti ja objekti, esim. Lps *humalamiestä tulou* 'humalaista tulee' | SlkS *pärettä kiškoma, sidä polttima* 'päreitä kiskoimme, niitä poltimme'.

2) partiaallinen predikatiivikin tapauksissa, jotka mm. suomessa ovat kokonaan tuntemattomia, esim. Psml *ka olemma müö ictše liuvvikküö* 'ka olemme me itse lyydiläisiä' | Ktml *kived oli monemmoista, oli lačšakkoa dai ümbäripüöttšüräistä* 'kivet olivat monenmoisia, oli litteitä ja pyöreitä' | SlkS *haukkujat koirat purijoa ei ou* 'haukkuvat koirat purevia eivät ole'.

3) partitiiviattribuutti kaikkien määrää ja paljoutta merkitsevien osasanojen eikä vain lukusanojen yhteydessä, esim. Ktml *toin takal linduo mečšästä* 'toin kantamuksen lintuja metsästä' | Stj *miul_on äijä*

¹ Tarkemmin tutkimukseni kohdissa 55s, 56s, 57s, 60s.

² KETTUNEN VMLT 312.

omoa šielä 'minulla on paljon omaisia siellä' | *đoukko heboista đuoksou* 'joukko hevosia juoksee'. Kuten tunnettua käytetään suomessa näissä tapauksissa monikon partitiivia: *paljon miehiä, joukko hevosia, kantamus puita* jne.

Yleiseksi piirteeksi voidaankin todeta, että Maaselän murteiden partitiivi on suurimaksi osaksi yksiköllinen kaasus, mutta että siellä vaikuttaa etenkin Suomen rajan läheisyydessä sangen voimakas monikon yleistymistendenssi. Viitataan tutkimukseni kohtaan 72₁.

Kun kollektiiviyksiköllisen partitiivin käytön painopiste on tällä tavoin ims. kielten itäryhmässä ja sen keskusalue Maaselän murteissa, herää tietenkin ajatus, että koko ilmiö on mahdollisesti venäjän kielen vaikutusta. Niin ei kuitenkaan voi olla. Sellaista käsitystä vastustavat seuraavat näkökohdat:

1) kollektiivista yksikköä käytetään Maaselän murteissa verrattomasti laajemmin kuin venäjässä,

2) sitä ei käytetä vatjassa, jossa sen täytyisi myönteisessä tapauksessa ehdottomasti esiintyä samalla tavoin kuin karjala-aunuksessakin,

3) ei voida ajatella, että kollektiiviyksikkö olisi syrjäyttänyt monikon, koska sellaisesta kehityksestä ei ole olemassa paralleleleja esimerkkejä, mutta päinvastaisesta kyllä, ja

4) venäjän vaikuttamaksi ei voida selittää kollektiiviyksikön samalaista käyttöä suomessa aina länsimurteita myöten; päinvastoin sen on selitetty juuri sellaisissa tapauksissa kuin *kymmenen hevosta, siellä oli miestä kuin heinä* — siis lajin yhteyttä osoittaessaan — edustavan alkuperäisiä suhteita ja periytyvän uralilaisesta kantakielestä asti.¹

Tästä seuraa, että kollektiiviyksikön käyttö ims. kielissä edustaa yleensä pohjaltaan alkuperäistä kantaa ja että Maaselän murteiden partitiivi kuvastaa alkukantaisempia suhteita kuin partitiivi muissa ims. kielissä.

Kun nyt partitiivi Maaselän murteissa esiintyy kaikissa pääfunktioissaan yksiköllisenä sijana ja kaikissa ims. kielissä lukusanaan liittyy yksikön partitiivi ja lisäksi kaikissa ims. kielissä esiintyy muutenkin kollektiiviyksiköllisen partitiivin rudimentääristä käyttöä, tuntuisi tämä viittaavan selvästi siihen, että koko ims. kielten partitiivi on ollut alkuaan pelkästään yksiköllinen sija; partitiivin monikko kehittyi vasta aikojen kuluessa kollektiiviyksiköllisen käytön taantuessa vieraan vaikutuksen² ja voimakkaan analogiakehityksen johdosta samaan tapaan kuin

¹ D. R. FUCHS FUF 24, ss. 298—299; PAAVO RAVILA FUF 23, s. 49, FUF 27, s. 61—.

² RAVILA FUF 23, s. 61.

parhailaan toteamme tapahtuvan karjala-aunuksessa. Esitettyjen todisteiden lisäksi tätä olettamusta tukevat myös eräät piirteet lapin partiivin ja mordvan ablatiivin käytössä.¹ Tärkeänä todisteena olettamuksen puolesta pitäisin myös sitä seikkaa, että vain tällä tavoin voidaan tyydyttävästi selittää suomen monikollisen partiaalisubjektin »numerushäiriö»: monikkohan ei suomessa ole partiaalisubjektin kannalta mitenkään välttämätön, vaan jokainen suomalainen käsittää, että on puhe monesta, vaikka sanotaankin yksikköä käyttäen *miestä tulee*. Kielen elämässä vallitseva säästäväisyysperiaate huomioonottaen tällainen kaksinaisuus olisi muuten vaikeasti ymmärrettävissä.

Nähdäkseni edellä esittämäni otaksuma partiivin alkuperäisestä yksiköllisestä tai sanokaamme kollektiiviyksiköllisestä käytöstä liittyy saumattomasti siihen käsitykseen, jonka PAAVO RAVILA tutkimuksessaan »Die stellung des lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen sprachfamilie» on esittänyt: »Zur zeit der finnisch-mordwinisch-lappisch-tscheremissischen sprachgemeinschaft ist die anwendung des plurals offenbar selten gewesen ausser im nominativ, der auch gar kein eigentlicher nominativ, sondern eine art grundkasus war, dem ein bemerkenswert ausgedehnter gebrauch zukam. Wenn nicht der nominativ angewendet wurde, gebrauchte man stattdessen den entsprechenden kasus des singulars, richtiger: den kasus des absoluten numerus. — Falls dies der ausgangspunkt ist, wird es auch leicht begreiflich, dass in den obliquen kasus des plurals im finnischen und lappischen ein anderes pluralzeichen als im nominativ auftritt.»²

Siirrymme tämän jälkeen tarkastelemaan partiivin käyttöalan laajentumista ja ns. partiaalistumisilmiötä.

Olen tutkimuksessani (kohta 2) vertaillen osoittanut, että suomea lukuunottamatta kaikkialla muualla ims:ssa subjekti esiintyy odotuksenvastaisesti totaalisenä varsin yleisesti silloinkin, kun se nykysuomalaisen kielitajun mukaan käsitetään partiaaliseksi ja tarkoitetaan epämääräistä osaa sen alasta. Otan esimerkit Maaselän murteista. Niinpä sanotaan *Ktml liga on dorogalla* 'rapa on tiellä' (suomessa 'rapaa on tiellä') | *pienessä dovessa on soaravat* 'pienessä joessa on saukot' (suomessa 'saukkoja') | *sau on külüssä, ei soa männä vie külüh* 'savu on saunassa, ei saa mennä vielä saunaan' (suomessa 'savua on saunassa jne.') | *SlkS nurmella on ruožme* 'nurmella on ruoste' (pro 'ruostetta').

¹ Ks. tutkimukseni 72₆.

² FUF 23, s. 51.

Kohdassa 4 olen esittänyt, että kaikissa ims. kielissä käytetään hyvin yleisesti predikatiivia totaalisena tapauksissa, joissa nykysuomalainen käyttää partiaalista, esim. Pslm *voi on kallis teällä* 'voi on kallis täällä' (pro 'kallista') | *ku müö helppozet pojat olima* 'kun me pikkupojat (pro 'pikkupoikia') olimme' | SlkS *Lapim miehed olemma* 'Lapin miehet (pro 'miehiä') olemme'.

Vihdoin olen kohdassa 9 osoittanut, että kaikissa itäryhmän kielissä käytetään odotettavan partiaaliobjektin sijasta hyvin usein totaalista, varsinkin monikossa, esim. Ptlm *vuonnat sai lamma*s 'karitsat (pro 'karitsoita') sai lamma's' | SlkS *pižaret on vihma pannun kiveh* 'pisarat (pro 'pisa-roita') on satanut kiveen'. Tällä tavoin käytetään monikon nominatiivia partiaalisessa funktiossa myös paikoin lapissa.¹

On arveltu, että tällainen nykysuomen vastainen totaalisuus olisi ims. kielissä vierasta vaikutusta. Selitykseen on kuitenkin suhtauduttava varauksin. Niin ei voi olla ainakaan kysymyksen ollessa predikatiivista (ks. kohta 60₆). Suomenkin murteista on nimittäin todettu samanlaista käytäntöä, esim. *Työ ootta naise vaatteiss ja naiset* (Jääski — Kirvu)² | *rois-tot olit nekkini kaksi* (Kemin murre)³ | *Sev veljet oli tämmöset vähäset miähek kum minäki(n)* (Vesilahti).⁴ Sitä paitsi vanhassa kirjasuomessa käytettiin totaalista predikatiivia tällä tavoin aivan yleisesti ja esimerkkejä siitä löytää hyvin runsaasti mm. Agricolalta, Florinukselta ja Gananderilta. Näin ollen on todettava, että partiaallinen predikatiivi on suomessa v o i m a k k a a s t i y l e i s t y n y t t o t a a l i s e n k u s t a n n u k s e l l a . Saman havainnon ja johtopäätöksen tekee myös MATTI SADENIEMI artikkelissaan »Totaalisesta ja partiaalisesta predikatiivista» Virittäjän tämän vuoden ensimmäisessä vihossa (ss. 46 — 53).

Olen edelleen tutkinut asiaa ja todennut, että vielä sata vuotta sitten totaalista predikatiivia käytettiin paljon laajemmin kuin nykyään. Esitän poimimistani kymmenistä esimerkeistä vain muutaman:

L ö n n r o t i l l a (Kalevalan esipuhe): Sanat ja kieli runoissa ei ole muu, kun tarinan ulkonainen — — — puku (§ 7) | Semmoiset sanat, jotka matkivat jota kuta ääntä eli liikuntaa (onomatopoëtica), ovat yleensä suomessa tavalliset (§ 10).

A h l q v i s t i l l a (Suometar 1847): se ei ollut niinkuin tawallinen puhe' — — — mutta hyrähtelevinen ja ikäänkuin runomittaan pyrkimi-

¹ Vrt. JOHAN BERONKA Lappische Kasusstudien II, Oslo 1940, § 15.

² STRELIUS Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta, s. 51.

³ CANNELIN Tutkimus Kemin kielimurteesta § 49.

⁴ KANNISTO Lauseopillisia havaintoja läntisen etelä-Hämeen kielimurteesta § 9 I, 1.

nen (No 5, s. 1) | Tähän odotetaan Suometarta, nuo neljä on sen sisaret (No 8, s. 2) | Tarpeellinen ja toivottava olisi siis, että — — (No 41 s. 3).

Europaeksella (Suometar 1847): siis jos nä'emme itsiämme vähän kunnioitettawan, niin on kaikki oma syy (No 25 s. 3) | Erinomainen on, että Uuen Kirkon kielimurre' sekä laulut owat hywin yhteen menewät Wuokkiniemen ja Paanajärven paikkakuntien kielimurteen ja laulujen kanssa (No 31 s. 2).

Vareliuksella (Suometar 1847): Olisipa suomalaisen kirjallisuuden lewittäminenkin paljoa huokiampi, jos kouluissa omaa kieltä luettaisiin (No 17 s. 2) | Meidän, jotka nuoret olemme, pitää joskus seuraaman vanhempien esimerkkiä (No 50 s. 4).

Samanlaisia näytteitä olen poiminut myös Wolmari Kilpisen, Samuel Roosin, Rietriikki Polénin ja valistuneen kansanmiehen Kustaa Paturin kirjoituksista Suomettaren ensi vuosikerrasta 1847. Vielä Aleksis Kivelläkin vain monikollinen predikatiivi esiintyy nykyiseen tapaan partiaalistuneena, yksiköllinen sen sijaan totaalisena, esim. Kullervossa (Valitut teokset, WSOY:n Ruusu-sarja) Näin tekee hän työnsä; hävityspä aina käsialansa on (s. 472) | ilma, jota hengitän, on kirouksen sumu ja kaasu (s. 483) | Mies, sinun tekos tämä on? Sinä pahahenki, sinä hänen tapoit! (s. 501) — Vasta suomalaisen kirjallisuuden nousun aikoihin 1870—80-luvuilla partiaalisien predikatiivin käyttö näyttää vakiintuneen nykyiseen laajuuteensa.

Ims. kielten predikatiivista on vielä mainittava, että adjektiivista partiaalipredikatiivia ei käytetä oikeastaan ensinkään muualla kuin suomessa ja että substantiivinenkin on monikollisena kaikkialla muualla harvinainen (ks. tutkimustani kohdat 4₄, 60₁₋₆). Olenkin päätenyt otaksumaan, että partiaalisena predikatiivina lienevät alkuaan esiintyneet vain yksikölliset substantiivit. Tätä käsitystä ei voi horjuttaa, vaikka suomessa niin laajasti käytetäänkin myös adjektiiveja yksiköllisenä sekä adjektiiveja ja substantiiveja monikollisena partiaalipredikatiivina. Kehityksen alkuaikoina on siis voitu sanoa *Me olemme samaa sukua* mutta ei *Me olemme ystäviä* eikä myöskään *Vesi on kylmää* tai *Puut ovat pitkiä*. Viimeksi mainitut ovat analogiakehityksen ja partiaalistumistendenssin tulosta (ks. 4₅, 60₇).

Partiaalisien subjektin ja objektin käyttöä partiaalistumistendenssi ei ole suomessa erikoisemmin muihin ims. kieliin verraten laajentunut. Kun kuitenkin — vain pari esimerkkiä ottaakseni — Rietriikki Polen kirjoittaa vielä 1847 *kieltämättä on heillä* (nim. tietäjillä) *monissa toimituksissansa wiekkaus* (No 28 s. 4) ja D. Europaeus *Niin kutsuttiin* (nim. puukkojunkkareiksi) *entiset Mäntyharjulaiset siitä, että alati' piivvät wyöllänsä lewiä*

tuppea (No 39 s. 2 alav.) tiedämme, että myös partiaalisen subjektin ja objektin käytön vakiintuminen nykyiselleen on tapahtunut verraten myöhään.

Tiivistelmänä kaikesta esittämästäni saatamme todeta, että partitiivi on ollut suomessa viime aikoihin saakka erityisesti predikatiivin kohdalla voimakkaasti ekspansiivinen kausus, minkä johdosta tämän sijan käyttöalue onkin suomen kielessä huomattavasti laajempi kuin muissa ims. kielissä.

AULIS OJAJÄRVI